

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

סוכות ושמחת תורה, תשס"ח
מספר 723

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

שמונה פסוקים שבתורה, היחיד קורא אותן בבית הכנסת*

התורה נחתמת בשמונה פסוקים (לד:ה-יב) המספרים בקיצור נמרץ על מותו וקבורתו של משה, אביהם של ישראל, ומעלים על נס את יחידאיות נבואתו ומנהיגותו. והנה יש עדות שבעת העתיקה התקיים בבית הכנסת מנהג המייחד ומבדל את קריאתם של שמונה פסוקים אלה מזה של שאר הפסוקים שבתורה. המנהג הזה מתועד כהלכה פסוקה שנמסרה מפיו של הראשון לאמוראי בבל, וזה לשונה: "אמר רב יהושע בר אבא אמר רב גידל אמר רב: 'שמונה פסוקים שבתורה היחיד קורא אותן בבית הכנסת' (רש"י: אדם אחד קוראן ואין מפסיק בינתים, כדי לעמוד אחר ולקרוא)".¹ הקביעה הנחרצת שהיחיד קורא את הפסוקים האלה זכתה גם להסברים רבים שיפורטו להלן, אך תחילה נברר במה נתייחד מקבץ הפסוקים האחרונים שבתורה מכל הכתובים שקדמוהו. המימרה שנמסרה משמו של רב משובצת בתוך דיון ארוך בסדרם של כתבי הקודש שבמסכת בבא בתרא (ראשיתו בדף יד ע"ב). בתשובה לשאלה "ומי פתחין?" עולים ראשונה שמותיהם של משה ויהושע, כמו שנאמר שם: "משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב. יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה". בעקבות זיהוי זה של הכותבים הובאה ברייתא המבררת את השאלה הכפולה העולה מן הסיפא של התשובה. האומנם את שמונת הפסוקים האחרונים שבתורה כתב יהושע? ואם כן, מה אילץ את התנאים לומר כך? וזה לשון הברייתא:

דתניא: 'וימת שם משה עבד ה' (לד:ה). אפשר משה חי וכתב 'וימת שם משה'? אלא עד כאן כתב משה, מכאן ואילך כתב יהושע, דברי ר' יהודה, ואמרי לה ר' נחמיה. אמר לו ר' שמעון: אפשר ספר תורה חסר אות אחת, וכתוב 'לקוח את ספר התורה הזה ושמתם אותו מצד ארון ברית ה' וכו' (לא:כו)? אלא עד כאן הקב"ה אומר ומשה (אומר) וכתב. מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע (רש"י: ולא היה אומר אחריו מרוב צער).²

אחד משני התנאים שנזכרו ראשונים בברייתא, ר' יהודה או ר' נחמיה, מצא בספר יהושע חיזוק לדעתו שלו, שיהושע כתב את שמונת הפסוקים האחרונים שבתורה. ביהושע כד:כו נאמר: "ויכתב יהושע את הדברים האלה בספר תורת אלהים", והתנא פירש: "אלו) שמונה פסוקים".³

ממחלוקת תנאים זו מתבררת עתה פסיקתו של רב הרואה ב'שמונת הפסוקים' שבסופה של התורה פרשה מיוחדת העומדת לעצמה, ומשום כך 'היחיד קורא אותן בבית הכנסת'. עוד הנהיר לנו את הטעם שהיחיד קוראם ר' יוסף אבן מגאש, מגדולי הראשונים, כשכתב:

* נר לנשמת חמי, ר' משה בצלאל ב"ר אברהם ע"ה, שהלך לעולמו ביום כד בתשרי תשמ"ה.

¹ בבא בתרא, יד ע"ב. המימרה שנמסרה בשם רב מצויה גם במנחות (ראו הע' 2).

² בבא בתרא, טו ע"א ובמקבילה מנחות, ל ע"א. התוספת (אומר) וכן פירוש רש"י על הסיפא של דברי ר' שמעון על פי הלשון שבמסכת מנחות.

³ מכות יא ע"א.

הקורא פסוקים שלפניהם (כלומר, פס' א-ד שבפרק לד) אינו רשאי לגמור עד סוף התורה, שנמצא קורא מה שכתב משה עם מה שכתב יהושע. אלא מפסיק, ועולה אחר, וקורא פסוקים אלה בפני עצמם, **כדי שיהא ניכר שלא כתבן משה אלא יהושע**.⁴

נראה שר"י מיגאש מסכים עם רש"י, שאמר: "אדם אחד קוראן", ואולי לפי פירושיהם של ר"י מיגאש ושל רש"י ה'יחיד' הקורא הוא אדם מיוחד, תלמיד חכם כמו שאומרת הברייתא במסכת תענית י, א: "יחיד – כל שראוי למנותו על הציבור", דהיינו תלמיד חכם.⁵ לפי זה אפשר להוסיף ולשער שדברי רב יסודם בחשש שְמָא שמונה פסוקים אלה לא יהיו חשובים בעיני הציבור כשאר פסוקי התורה, ומשום כך יש לקרותם על ידי היחיד המיוחד מבין חשובי הציבור, כדי להדגיש את חשיבותם או את מעמדם השווה לשאר פסוקי התורה.

פירוש אחר למימרה של רב מובא במשנה תורה לרמב"ם. הרמב"ם פסק שיחיד קורא שמונה פסוקים אלה בלא עשרה,⁶ ולפי זה פירש 'יחיד' ניגוד לציבור או יחיד שלא בציבור. אמנם דברים אלו של הרמב"ם לא נפסקו להלכה, אך מה הייתה סברתו של הנשר הגדול? גם אם קיבל את דעתו של רבי שמעון שבכרייתא, שמשה כתב גם את שמונת הפסוקים ולא יהושע, הרי ידע שמצד תוכנם אפשר לראותם כאילו לא משה כתבם. דווקא משום כך עשו למקבץ פסוקים זה היכר, וכדי לחזק את מעמדו שינו את דרך קריאתו. זאת הסיבה לפסיקת הרמב"ם שהיחיד קורא פסוקים אלה שלא בעשרה.

עתה לא נותר לנו אלא לברר נקודה אחת בדברי התנא הסבור שמשה כתב את כל ספרו, ובכלל זה שמונת הפסוקים האחרונים שבתורה. ר' שמעון, שאמר "עד כאן (=עד לפס' ד) הקב"ה אומר ומשה כותב. מכאן (=מפס' ה) ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע",⁷ סבר שהשוני בכתיבת הפסוקים ה-יב שבפרק לד מכל מה שקדם להם הוא בצורה או בטכניקה של כתיבתם. אך מה הוא עניינו של דמע זה? יש אומרים שמשה היה כותבם מתוך דמעות, אולי מפני שהצטער על פטירתו מן העולם.⁸ לדעת הפרשנים שאמרו זאת, משה, עבד ה', הוצג כאן ברגעיו האחרונים במלוא אנושיותו, על רגשותיו הטבעיים. אך האם רק לזאת התכוונו התנאים במדרש זה?

בדרך אחרת הסביר מהרש"א את עניין הדמע. לדעתו, זה היה סוג של שרף שבו כתב משה את הפסוקים האחרונים שבתורה.⁹ לפי זה הדמע נועד לכתיבה הדומה לכתב סתרים, ולאחר זמן היה צריך לעבור עליו כדי שיהיה ניתן לקריאה. ייתכן אפוא שיהושע הוא שעבר אחר כך על הכתב שנעשה בדמע. מכל מקום, פירוש זה לתיבה דמע מרכז במידת מה את מחלוקת התנאים בין ר' יהודה האומר שיהושע כתבם ובין ר' שמעון האומר שמשה כתבם בדמע. הסבר אחר לתיבה דמע שבדברי ר' שמעון מיוחס להגר"א. הוא סבר שדמע זה הוא לשון דימוע כשימוש בלשון חכמים, כלומר עירוב. משה כתב את דברי ה' בצורה מדומעת, מעורבת. לפי זה דברי התורה היו מעורבתים כביכול וממילא סתומים. הגר"א כדרכו פירש זאת בדרך הסוד, ואכמ"ל.¹⁰ מכל מקום, גם לשיטה זו היו שמונה פסוקים אלו טעונים סידור, פשיטת העירוב והבהרתו. גם כאן ייתכן שזאת הייתה מלאכתו של יהושע.¹¹

ד"ר שמעון שטובר
המחלקה לערבית

⁴ חידושי ר"י מיגאש השלם למס' בבא בתרא (מהד' מ"ש שפירא), ירושלים תשמ"ה, עמ' ל. כן ראו דבריו בתוך ר' בצלאל אשכנזי, שיטה מקובצת (מהד' ז' מצגר) ירושלים תשנ"ז, עמ' 10.

⁵ כך פירש המרדכי, בן המאה ה-13 את הביטוי הרב משמע 'היחיד' שבדברי רב. ואולי יש לראות בפירוש זה לקריאת 'היחיד' (את 8 הפסוקים) את השורש למנהג, אשר על פיו ניתן הכיבוד של חתן תורה לתלמיד חכם.

⁶ ספר אהבה, הלכות תפלה, פרק יג, הלכה ו. ראו מה שהשיג עליו המאירי בספרו בית הבחירה על בבא בתרא (מהד' א' סופר), ירושלים תשט"ז, עמ' 99.

⁷ בבא בתרא טו ע"א, בסיפא של הברייתא. דעה זאת הובאה בספרי דברים (מהד' א"א פינקלשטיין) משמו של ר' מאיר. גרסת כתב יד מינכן היא "כותב בדמעות". ראו ר"נ רבינוביץ, דקדוקי סופרים לבבא בתרא, מינכן תרמ"א, עמ' 66.

⁸ נראה שאף רש"י סבר כך בפירושו למנחות ל ע"א. בפירושו לתורה הביא את לשון הברייתא גרידא, אך כמה ממפרשיו (של רש"י) הבהירו את דבריו כשאמרו "שהיה מוריד דמעות בשעה שהיה כותב".

⁹ מהרש"א, חידושי הלכות ואגדות לבבא בתרא, דף ד, ב: "והוסיף עוד לומר דגם הכתיבה מ'וימת משה' נשתנה משאר הכתיבה שהיה בדיו, וכאן בדמע דלא הוה כתב גמור".

¹⁰ ראו לקראת סוף פירושו של הגאון מוילנה לתורה, אדרת אליהו, הלבדשטאט, תר"ך, דף קכח, ב.

¹¹ עיון נרחב ב"שמונה פסוקים" ראו גם אצל הרב ד"צ הופמן, ספר דברים, תל-אביב תשכ"ו, עמ' תקעז-תקפב.